

Effective Barriers to Obtaining the Right of Reproduction and Representation Licenses to Digitize Book Resources in Iranian Digital Libraries

Zeinab Papi¹

Received: May, 6, 2025; Revised: July, 13, 2025

Accepted: July, 16, 2025; Published: November, 1, 2025

Abstract

Purpose: The purpose of this study is to identify the barriers to obtaining copyright and reproduction and representation licenses from publishers for the digitization of book resources in Iranian digital libraries, , and to propose solutions for overcoming these barriers.

Methodology: This study adopted a qualitative approach using document analysis. Data collection and analysis were conducted based on the thematic analysis framework proposed by Attride-Stirling and further developed by Clarke and Braun. Semi-structured interviews were carried out with 10 experts in the fields of publishing and digital libraries. In addition, relevant national and international studies were reviewed to extract barriers and solutions related to the licensing process.

Findings: A total of 272 basic themes, 57 organizing themes, and 2 global themes were identified, encompassing executive, financial, and technical dimensions. The reliability of the findings was assessed using the Holsti method. The thematic network related to the right of reproduction and representation of book resources in Iranian digital libraries highlights a range of executive, financial, and technical barriers, along with corresponding solutions.

With respect to executive and financial barriers and solutions, key issues included policy and guideline formulation, trust-building by libraries, the role of resource-aggregating companies, identification of the responsible policymaking authority, provision of supportive facilities, and enhanced interaction between publishers and libraries. Technical barriers and solutions focused on infrastructure readiness, cybersecurity for digital representation of books, metadata standards, digitization workflows, digital lending models, and challenges associated with the digitization process.

Conclusion: Based on the analysis of the identified barriers, several solutions are proposed, including ensuring continuous and transparent payments to publishers and rights holders by libraries; providing fair financial compensation to creators; limiting access to small excerpts of books to comply with copyright regulations; implementing legal metadata to clearly document copyright status; and applying appropriate copyright notices. The implementation of these measures can enhance trust between publishers and libraries, enrich digital collections, protect digital resources, and facilitate user access to digital content.

Value: Obtaining permission from publishers for the digitization of books represents one of the fundamental challenges faced by digital libraries in Iran. Despite its importance, this issue has received limited scholarly attention. By systematically identifying barriers and proposing practical solutions, this study fills an important research gap and provides a useful framework for policymakers, libraries, and publishers involved in the digitization of book resources.

Keywords: *Copyright, Technical Measures, Licensing, Book Sources, Digital Libraries of Iran*

How to Cite:

Papi, Z. (2025). Effective barriers to obtaining the right of reproduction and representation licenses to digitize book resources in Iranian digital libraries. *Journal of Knowledge-Research Studies*, 4 (3), 121-142.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.20200](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.20200)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_20200.html?lang=en

Article Type: Original Article

©The Author(s)

Publisher: University of Tabriz

E-ISSN: [2821-045X](#)

The paper is an open access and licensed under the Creative Commons CC BY NC license.

1 . Assistant Professor, Department of Information Management and Knowledge Organization, National Library and Archives of the Islamic Republic of Iran, Tehran, Iran. (Corresponding Author) z-papi@nlai.ir

Extended Abstract

Introduction: Collecting digital resources or developing digital libraries is a complex process that requires robust legal and technical infrastructures to protect digital rights. As Coyle notes, documenting copyright status assists users, authors, and libraries by clarifying the conditions of resource use and ownership. Digitization has become an essential component of library services in the twenty-first century; however, it faces numerous challenges, particularly in developing countries such as Iran. One of the most complex aspects of digital library development is obtaining copyright licenses from publishers for the digitization of book resources. This process involves intertwined technical, legal, financial, and administrative considerations that require careful analysis and the formulation of strategic solutions.

Purpose: This study aims to identify the barriers to obtaining copyright licenses from publishers for the digitization of book resources in Iranian digital libraries and to propose practical solutions for overcoming these barriers.

Methodology: This research adopted a qualitative approach using document analysis and thematic analysis methods. Data were analyzed following the thematic analysis framework proposed by Attride-Stirling, Clarke, and Braun. Semi-structured interviews were conducted with 10 experts in the fields of publishing and digital libraries, including four digital library specialists (DL1–DL4) and six publishing experts (PUB1–PUB6). Participants were selected through purposive and snowball sampling based on their expertise in copyright issues, familiarity with the publishing industry, and experience in digital library management. In addition to the interviews, relevant national and international studies were reviewed to extract barriers and potential solutions related to licensing for digitization. The reliability of the coding process was assessed using the Holsti method, yielding a reliability coefficient of 83.6%, which indicates an acceptable level of trustworthiness.

Findings: The qualitative thematic analysis resulted in the identification of 272 basic themes, 57 organizing themes, and two overarching themes encompassing technical, executive, and financial barriers. These findings reveal a range of significant challenges and corresponding practical strategies. Due to space limitations, the executive and financial barriers are presented in Table 1, while the main technical findings and recommendations are discussed in the text.

The results indicate that Iranian digital libraries face substantial technical challenges, including inadequate technological infrastructure, outdated equipment, rapid technological changes, the absence of comprehensive digital preservation plans, and weak information security systems. These issues threaten the long-term accessibility and sustainability of digitized resources. In addition, the lack of standardized metadata complicates copyright management and rights documentation. Proposed technical solutions include providing access only to limited portions of works to comply with copyright regulations, adopting metadata standards such as METS, implementing controlled digital lending based on legal licenses, using digital rights management (DRM) systems to prevent unauthorized copying, conducting regular software updates accompanied by systematic backups, employing proxy servers and web services to improve content transfer, and strengthening cybersecurity measures to enhance publisher trust.

Furthermore, the study shows that Iranian digital libraries encounter executive and financial barriers, such as the absence of clear national policies, insufficient

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

strategic planning, and limited financial resources allocated to digitization projects. High licensing costs and inadequate staff expertise further exacerbate these challenges. To address these issues, the study recommends that the National Library of Iran assume a coordinating role in the licensing process, promote trust-building mechanisms with publishers through transparent and continuous compensation, establish intermediary organizations between libraries and publishers, provide supportive incentives such as free digitization services, and develop clear contractual and policy frameworks to facilitate collaboration (Table 1 and Figure 1).

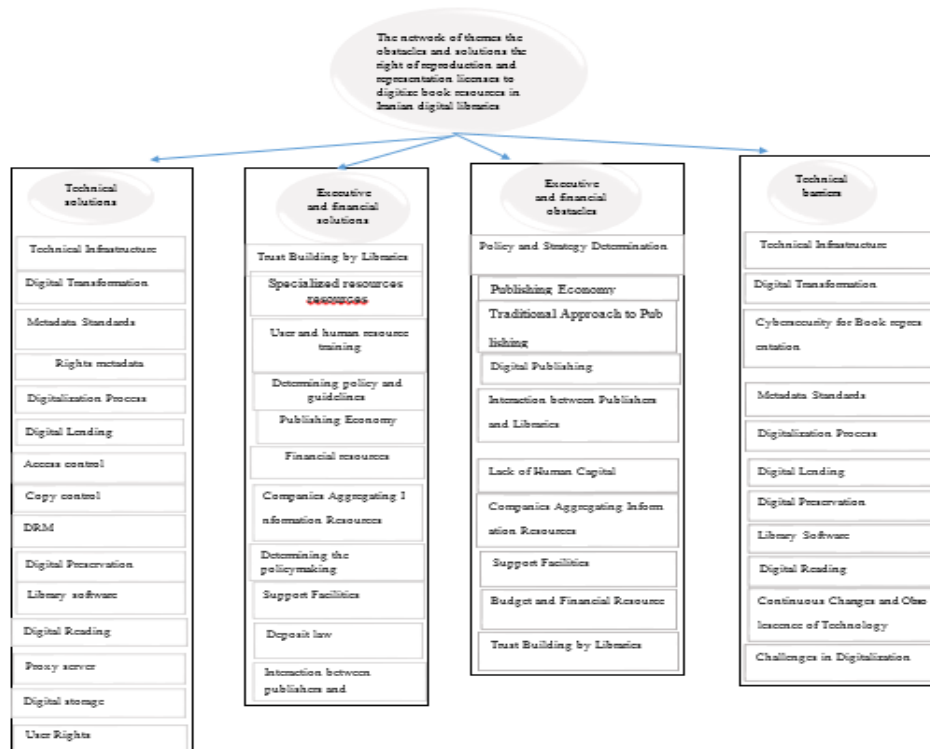
Table 1. Executive and Financial Barriers: Results of Comprehensive Thematic Analysis

Organizing Themes	Basic Themes	Sources	Interviews
Publishing Economics	• Publishers' reluctance to offer their resources to the public due to loss of exclusive rights • Publishers' unwillingness to offer bestselling books in digital libraries • Lack of publishers' awareness of business scope in electronic space	(Musa and Musa, 2012)	PUB4, DL1
Budget and Financial Resources	• Potential costs of staff, services and equipment over time • Impact of adequate budget allocation on digitization quality • Lack of sufficient budget especially in developing countries • Inadequate budget • Cost-intensive digitization • High cost of software and lack of sufficient scanners • Cost-free digitization issues for publishers • Lack of precise budget allocation for implementing optimal digitization strategy • Cost-intensive digitization	(Gertz, 2013); (Mamman Mshelia& Mshelia, 2021); (Eze Asogwa, 2011); (Adera Amollo, 2011)	PUB6, DL3, DL4
Specialized Human Resources	• Inadequate knowledge of specialists in digitization • Lack of human capital and technical specialists in digitization • Lack of sufficient competency and skills for digitization • Lack of application of technical skills among library specialists • Use of non-specialists and lack of precise identification of technical issues • Shortage of human resources	(Mamman Mshelia& Mshelia, 2021); (Eze Asogwa, 2011; Pandey and Misra 2014); (Ahmad and Rafiq, 2023)	DL3, DL4
Policy and Strategy Determination	• Lack of National Library policy for paying material rights • Absence of principles and policies for book provision in digital libraries • Inability to make decisions for establishing a new digital transformation program	_____	PUB5, PUB6, DL3
Traditional Approaches in Publishing	• Non-professional nature of the country's publishing • Non-specialized publishers	_____	PUB5, PUB6
Digital Publishing	• Non-compliance with copyright of electronic resources in storage, reproduction, modification, and electronic transmission of texts and images • Lack of transparency in scope and provisions of intellectual property rights for using digitized books in digital libraries • Absence of codified and uniform laws on how to sell digital publishing	_____	DL1, DL2, DL3
Publishers' Concerns and	• Publishers' distrust of servers and systems	_____	PUB6, DL4

Organizing Themes	Basic Themes	Sources	Interviews
Trust-Building by Libraries	• Publishers' distrust of libraries for offering books in digital libraries		
Information Resource Aggregating Companies	• Lack of intermediary between library and publisher in book provision • Absence of digitization service companies in Iran	_____	PUB1, PUB6
Publisher-Library Interaction	• Limited communications between library managers and librarians with publishers	_____	DL1

Figure 1: Thematic Network of Executive and Financial Barriers

Conclusion: By conducting this research and proposing practical solutions, it becomes possible to build trust among publishers, enrich and safeguard digital resources, and improve user access. The findings indicate that effective copyright licensing for digital books requires a coordinated approach encompassing technical infrastructure, legal frameworks, financial sustainability, and institutional capacity. In this regard, the National Library of Iran can play a pivotal role in facilitating communication between publishers and libraries and in ensuring compliance with copyright regulations. Achieving these objectives necessitates close collaboration among governmental bodies, libraries, publishers, and creators in order to establish a sustainable system that balances copyright protection with broader educational and research access.

Value: Obtaining permission from publishers for the digitization of books represents a major challenge for libraries and has not previously been examined in the Iranian context. This research analyzes the obstacles associated with copyright licensing and proposes practical solutions to address publishers' concerns and enhance digital content management. By offering the first comprehensive analysis of

these barriers in Iranian digital libraries, the study fills a significant research gap and provides actionable recommendations for policymakers, library managers, and stakeholders in the publishing industry.

Reference

- Agnello, G. (2008). *Digital rights management: A technical and practical guide for librarians* (M. Samiei & Z. Papi, Trans.; 1398). Ketabdar. [In Persian]
- Ahmad, R., & Rafiq, M. (2024). Digital preservation practices for information resources in university libraries of Pakistan. *Online Information Review*, 48(4), 725-745. <http://doi.org/10.1108/OIR-02-2023-0074>
- Alghnimi, M., & Chaudhry, A. (2022). Status and practices of digitisation in Kuwaiti academic libraries. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 27, 115-129. <http://doi.org/10.22452/mjlis.vol27no2.7>
- Amollo, B. A. (2011, November). *Digitization for libraries in Kenya*. . University of Witwatersrand, Johannesburg, South Africa. https://www.researchgate.net/publication/266741853_Digitization_for_libraries_in_Kenya
- Asogwa, B. E. (2011). Digitization of Archival Collections In Africa For Scholarly Communication: Issues, Strategies, and Challenges. *Library Philosophy & Practice*. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/651>
- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1(3), 385-405. <https://doi.org/10.1177/146879410100100307>
- Bandy, A. E. (2018). *Know your rights Metadata and copyright for the future*. Humanities Division, UCLA College. <https://humtech.ucla.edu/news/know-rights-metadata-copyright-future/>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101 . <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- California Digital Library (CDL). Rights Management Group – copyrightMD. <https://cdlib.org/groups/rights-management-group-copyrightmd/>
- Cheng, Q., Liu, Y., Peng, C., He, X., Qu, Z., & Dong, Q. (2023). Knowledge digitization: Characteristics, knowledge advantage and innovation performance. *Journal of Business Research*, 163, 113915. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.113915>
- Dryden, J. (2014). The Role of Copyright in Selection for Digitization. *The American Archivist*, 77(1), 64–95. <http://www.jstor.org/stable/43489586>
- Ebrahimi, H., Babalhavaeji, F., Matlabi, D., & Hariri, N. (2023). Examining factors influencing professional book publishing and offering a model in Iran. *Information and Public Libraries Research*, 30(4), 466–484. <https://civilica.com/doc/2197559/> [In Persian]
- Gertz, J. (2013). Should you? May you? Can you? — Factors in selecting rare books and special collections for digitization. *Computers in Libraries*, 33(2). <https://doi.org/10.7916/D8P55WZ5>
- Hariri, N., & Radfar, H. (2014). Provision of electronic resources in digital libraries of Iran. *Quarterly Journal of National Library and Information Organization Studies*, 25(3), 45–58. https://nastinfo.nlai.ir/article_3.html [In Persian]
- Klinefelter, A. (2016). Reader privacy in digital library collaborations: signs of commitment, opportunities for improvement. *ISJLP*, 13, 199. https://scholarship.law.unc.edu/faculty_publications/28/
- Mamman, E. S., & Mshelia, D. D. (2021). Digital Preservation of Information Resources on COVID-19 in Libraries: A Theoretical Perspective. *Emmanuel Sambo Mamman, David Dawi Mshelia, David Dawi Mshelia (2021) Digital Preservation of Information Resources on COVID-19 in Libraries: A Theoretical Perspective, International*

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

- Journal of Library and Information Science Studies*, 7(2), 25-34.
<https://ssrn.com/abstract=3866105>
- Mohammed, Sh. (February 16, 2016). Digitization of Library Materials in Academic Libraries: Issues for Consideration. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2748474>
- Musa, A., & Musa, Sh. (2012, December 12). Musa, A. U., & Musa, S. H. I. T. T. U. (2012, December). Digitization of library resources in Kashim Ibrahim library: processes, challenges and the impact on the services of the library. In *Being a paper presented at Kaduna State chapter of NLA/AGM conference 12th Dec.* <https://kubanni.abu.edu.ng/handle/123456789/4682>
- Nneji, K. O. (2018). Digitization of academic library resources: A case study of Donal E. U. Ekong Library. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, Article 1990. <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1990>
- Obiora, K. U., Okeke, I. E., & Onwurah, B. (2015). Digitization of library resources in university libraries: A practical approach, challenges and prospects. *Journal of Research in Library and Information Science*, 3 (2), 36-47. <https://www.researchgate.net/publication/334960700>
- Pandey, P., & Misra, R. (2014). Digitization of library materials in academic libraries: Issues and challenges. *Journal of Industrial and Intelligent Information*, 2(2). <https://doi.org/10.12720/jiii.2.2.136-141>
- Papi, Z. (2021). *Compiling a handbook on the moral and intellectual property rights of printed and digital library resources in Iran* [Research report approved by the National Library and Archives of Iran and Ministry of Justice]. [In Persian]
- Papi, Z. (2023). *Analysis of technical requirements for copyright protection of information resources in information systems of the National Library and Archives of Iran: Proposed solutions* [Research report approved by the National Library and Archives of Iran]. [In Persian]
- Parekh, H. (2001). *Digitization: An overview of issues*. INFLIBNET Centre. http://ir.inflibnet.ac.in:8443/ir/bitstream/1944/79/1/cali_1.pdf
- Rafiq, M., Ameen, K., & Jabeen, M. (2018). Barriers to digitization in university libraries of Pakistan: A developing country's perspective. *The Electronic Library*, 36(3), 457-470. <https://doi.org/10.1108/EL-01-2017-0012>
- Rahmani, M. (2022). Identifying and evaluating the challenges facing the management of digital libraries. *International Journal of Innovation Management and Organizational Behavior*, 2(3), 1-11. <https://doi.org/10.61838/kman.ijimob.2.3.1>
- Samiei, M. (2020). *Standards for storage and preservation in digital libraries*. Ketabdar. <https://www.gisoom.com/book/11184700/> [In Persian]
- Samiei, M. (2021). *Preservation in digital libraries*. Ketabdar. <https://ketabrah.com/book/36799> [In Persian]
- Van Le, C. (2009). Opening the doors to digital libraries: a proposal to exempt digital libraries from The Copyright Act. *Journal of Law, Technology and the Internet*, 1(2), 121-148. <https://scholarlycommons.law.case.edu/jolti/vol1/iss2/5>
- Xalabarder, R. (2023). *Scoping study on the practices and challenges of research institutions and research purposes in relation to copyright*. In *standing committee on copyright and related rights, forty-fourth session, Geneva, November 6 to 8.* https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_44/sccr_44_4.pdf

موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر و عرضه منابع کتابی

در کتابخانه‌های دیجیتال ایران^۲

زینب پایی^۱

۱. استادیار، گروه پژوهشی مدیریت اطلاعات و سازمان‌دهی دانش، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ا، تهران، ایران (نویسنده مسئول) z-papi@nlai.ir

تاریخ بازنگری: ۲۲ تیر ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۱۶ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ انتشار: ۱۰ آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۲۵ تیر ۱۴۰۴

چکیده

هدف: شناسایی موانع اخذ حق تکثیر و عرضه از ناشران برای دیجیتالی کردن منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران و ارائه راهکارهایی برای رفع این موانع، هدف این پژوهش را تشکیل می‌دهد.

روش‌شناسی: از رویکرد کیفی و روش تحلیل اسنادی استفاده شد و داده‌های گردآوری‌شده با استفاده از مدل تحلیل مضمون آتراید-استرلینگ، کلارک و براون تحلیل و بررسی شدند. با ۱۰ نفر از متخصصان در حوزه‌های نشر و کتابخانه‌های دیجیتال مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته انجام شد. همچنین پژوهش‌های مرتبط با موضوع پژوهش برای استخراج موانع و راهکارهای کسب مجوز تحلیل شدند.

یافته‌ها: تعداد ۲۷۲ مضمون پایه، ۵۷ مضمون سازمان‌دهنده و ۲ مضمون فراگیر اجرایی، مالی و فنی شناسایی شدند. برای محاسبه پایایی از روش هولستی استفاده شد. شبکه مضامین حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران عبارت است از موانع و راهکارهای اجرایی، مالی و فنی. در موانع و راهکارهای اجرایی و مالی، موضوعاتی مانند تعیین سیاست و خط‌مشی، دغدغه‌های ناشران و اعتمادسازی توسط کتابخانه‌ها، شرکت‌های تجمیع‌کننده منابع اطلاعاتی، تعیین نهاد سیاست‌گذار، تسهیلات حمایتی، بودجه و منابع مالی و تعامل ناشران و کتابخانه‌ها مطرح شدند. زیرساخت‌های فنی، امنیت در فضای مجازی برای عرضه کتاب‌ها، استانداردهای فراداده‌ای، فرایند دیجیتال‌سازی، امانت دیجیتال و آسیب‌ها در دیجیتال‌سازی در بخش موانع و راهکارهای فنی بیان شدند.

نتایج: با تحلیل موانع شناسایی‌شده، راهکارهایی شامل پرداخت‌های مستمر و شفاف به ناشر و صاحب حق توسط کتابخانه؛ جبران خسارت مالی برای پدیدآور توسط کتابخانه‌ها؛ استفاده از قطعه‌های کوچک کتاب برای نمایش به منظور رعایت حق مؤلف اثر و استفاده از فراداده حقوقی به منظور مستندسازی وضعیت حق مؤلف و استفاده از یادداشت حق مؤلف ارائه شد. اجرای این پیشنهادها می‌تواند به جلب اعتماد ناشران، غنی کردن منابع دیجیتال، حفاظت از منابع دیجیتالی و تسهیل دسترسی کاربران به منابع دیجیتالی کمک کند.

اصالت و ارزش: اجازه از ناشران برای دیجیتالی شدن کتاب‌ها از جمله چالش‌های اساسی برای کتابخانه‌ها به شمار می‌رود. مسئله‌ای که تاکنون موضوع هیچ‌یک از پژوهش‌های داخل کشور نبوده و پژوهش حاضر درصدد است با تحلیل موانع اخذ مجوز حق تکثیر و عرضه و ارائه راهکارهای کاربردی تا حدودی به رفع نگرانی ناشران و مدیریت بهتر محتوای دیجیتال کمک نماید.

کلیدواژه‌ها: حق مؤلف، تدابیر فنی، مجوزدهی، منابع کتابی، کتابخانه‌های دیجیتالی ایران

چگونه به این مقاله استناد کنیم؟

پایی، زینب. (۱۴۰۴). موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران.

نشریه مطالعات دانش‌پژوهی، ۴ (۳): ۱۴۲-۱۲۱.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.20200](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.20200)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_20200.html

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه تبریز

شاپا الکترونیکی: 2821-045X

این مقاله به صورت دسترسی باز و با لایسنس CC BY NC کپی‌رایت‌کامانز قابل استفاده است.

۲. مقاله حاضر مستخرج از طرح پژوهشی مصوب شورای پژوهشی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران است که با عنوان «تحلیل موانع اخذ حق تکثیر و عرضه برای دیجیتالی کردن منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران و ارائه راهکارها» در آبان ۱۴۰۳ به اتمام رسیده است.

هدف اصلی قانون حق مؤلف، پیشرفت علم یا به عبارت دیگر دانش است. برای رسیدن به این هدف، قانون حق مؤلف به نویسندگان حق انحصاری موقتی برای آثارشان اعطا می کند که از آن طریق هم به کوشش آن ها پاداش می دهد و هم از سویی خلق آثار جدید را ترویج می کند. با این حال، در حوزه دیجیتال شاید قانون حق مؤلف نتوانسته اهداف ترویج آثار را برآورده سازد. چراکه افزونی دسترسی، تبادل و اشتراک گذاری اطلاعات توسط مردم به وفور در حال گسترش است. به همین دلیل پروژه های مربوط به دیجیتال سازی کتابخانه ها به دلایل مختلفی مانند افزایش آگاهی از وجود منابعی خاص؛ حفاظت از مفقودی منابع؛ جلوگیری از آسیب دیدگی منابع و انتشار بیشتر آن ها، توسعه یافته است (لی^۱، ۲۰۱۰).

در دهه های اخیر، سازمان ها در سراسر جهان توجه بسیاری به توسعه فناوری های دیجیتال داشته اند و در نتیجه، سازمان ها تمرکز بر برنامه های دیجیتال را آغاز کرده اند؛ بنابراین شاخصی مانند دیجیتالی کردن در نوآوری و رقابت سازمان ها بسیار مهم است (چنگ و همکاران^۲، ۲۰۲۳). بر همین اساس، کتابخانه های دیجیتالی با داشتن انواع مختلف منابع اطلاعاتی مانند کتاب ها، پایان نامه ها و رساله ها، عکس ها، نقشه ها، طرح های پژوهشی و نظیر آن (چه به صورت دیجیتالی و دیجیتال زاد)، به دنبال راهبردهای حقوقی و فنی برای حفاظت از حقوق پدیدآورندگان آثار و دسترس پذیری آن ها به صورت مجاز به کاربران هستند. بیشتر منابع اطلاعاتی گردآوری شده در کتابخانه های دیجیتالی مورد حمایت قانون حق مؤلف بوده و تکثیر و دیجیتال سازی منابع اطلاعاتی در راستای حمایت قانونی از تکثیر و عرضه آثار است که به صورت حقوق مادی در قوانین حق مؤلف بر آن تصریح شده است.

شیوه های فراهم آوری و گردآوری منابع دیجیتال در کتابخانه های دیجیتال، از طریق خرید، تولید، تبدیل، دسترسی رایگان، مبادله، اشتراک و اهدا انجام می گیرد (حریری، رادفر، ۱۳۹۳). پس برخی منابع به صورت تبدیل منابع چاپی به دیجیتال در کتابخانه های دیجیتالی قرار می گیرند. در کنار این موضوع، کتابخانه ها برخی منابع را بیشتر از سایر منابع در فرایند دیجیتال سازی قرار می دهند. منابع کتابی، نسخه های خطی، کتاب های سنگی، پایان نامه ها و رساله ها از جمله متداول ترین منابع اطلاعاتی در کتابخانه های دیجیتالی محسوب می شوند. منابع کتابی به دلیل اینکه جزء آثار منتشر شده قلمداد می شوند، از حمایت قانون حق مؤلف^۳ برخوردار بوده و شرایط و ویژگی های متفاوتی از نظر ذی نفعان، سهم آن در تولید و انتشار علمی، و مانند آن به عهده دارند. بنابراین دیجیتالی کردن به تنهایی بدون توجه به سیاست های حمایتی از حقوق صاحبان آثار کفایت نمی کند. به این ترتیب، کتابخانه ها باید برای تکثیر و عرضه منابع کتابی تحت حمایت قانون در قالب

1 . Le

2 . Cheng, et.al

۳ . در قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸، موادی مانند ۵، ۷، ۸، ۹ و ۱۰، به استفاده منصفانه از اثر انتشار یافته اشاره می کند.

دیجیتال، نسبت به تهیه مجوز از ناشران و مؤلفان اقدام کنند. چراکه کتابخانه‌ها به رعایت حقوق مادی و معنوی پدیدآورندگان واقف‌اند و در تلاش‌اند به شیوه‌های مختلف کتاب‌های موجود در کتابخانه‌ها را با اهداف حفاظتی و دسترس‌پذیری دیجیتال‌سازی کرده و در راستای توجه به حقوق دیجیتال، در دسترس کاربران از طریق کتابخانه دیجیتال قرار دهند؛ اما به دلیل برخی موانع و نبود مجوز از ناشران و صاحبان آثار، برخی کتابخانه‌ها از دیجیتالی کردن کتاب‌ها صرف‌نظر می‌کنند و به دیجیتال‌سازی منابعی می‌پردازند که نیاز به اخذ مجوز از ناشر و دارنده حقوق مادی و معنوی آن نباشد. بر همین اساس پژوهش پیشرو به دنبال تحلیل موانعی است که می‌تواند در اخذ مجوز حق تکثیر و عرضه توسط کتابخانه‌ها از ناشران برای دیجیتال‌سازی و دسترسی به کتاب‌ها تأثیرگذار باشد. بدین ترتیب، پژوهش کنونی به پرسش‌های زیر پاسخ خواهد داد:

۱. موانع فنی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران کدام است؟
۲. موانع مالی و اجرایی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی از سوی ناشران در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران کدام است؟
۳. چه راهکارهایی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران پیشنهاد می‌شود؟

۲-پیشینه پژوهش

برای کسب اطلاع از آخرین یافته‌های پژوهشی در موضوع موردنظر، جستجویی در پایگاه‌های داخلی و خارجی انجام شد. با توجه به محدودیت مطالعات انجام‌شده در این حوزه، در ادامه به بررسی برخی از پژوهش‌های مرتبط پرداخته می‌شود. نتایج آدرا آمولو^۱ (۲۰۱۱) در پژوهشی درباره دیجیتال‌سازی منابع در کتابخانه‌های کنیا، حق مؤلف را یکی از چالش‌های اصلی در این فرایند دانست. وی تأکید می‌کند که اخذ مجوز برای دیجیتال‌سازی منابع ضروری است، مشروط بر اینکه تاریخ و نام شخص مجوز دهنده مشخص باشد. هرچند این دیدگاه اهمیت حقوقی فرایند را گوشزد می‌کند، اما ساختار مشخصی برای تعامل کتابخانه‌ها با صاحبان حق ارائه نشده است. مطالعه موسی و موسی^۲ (۲۰۱۲) چالش‌هایی مانند تغییر مداوم سخت‌افزار و نرم‌افزار، مشکلات مربوط به حق مؤلف، و ضعف در پشتیبانی فنی و امنیتی را مطرح کردند. آنان راهکارهایی همچون پشتیبان‌گیری منظم و ارتقاء نرم‌افزار را پیشنهاد کردند. این مطالعه گرچه به مسائل حقوقی اشاره دارد، ولی بیشتر بر چالش‌های فنی تمرکز دارد و به ساختار حقوقی یا نهادی ورود نمی‌کند. پژوهش دریدن^۳ (۲۰۱۴) با تمرکز بر مخازن آرشیوی ایالات متحده، تأثیر حق مؤلف بر فرایند دیجیتال‌سازی را بررسی کرد. عوامل اصلی مؤثر شامل دسترسی به کارکنان، بودجه، و وجود یا عدم وجود مجوزهای حقوقی بودند. این مطالعه تأکید دارد که حق مؤلف نقشی محوری در

1. Adera Amollo
2. Musa and Musa
3. Dryden

انتخاب منابع برای دیجیتال سازی دارد، اما به دلیل تفاوت های حقوقی، نتایج آن به صورت کامل قابل تعمیم به نظام ایران نیست. یافته های پاندی و میسرا^۱ (۲۰۱۴)، نیز مالکیت منابع، درک از قوانین حق مؤلف و تخصص فنی ناکافی را به عنوان چالش های اصلی دیجیتال سازی مطرح کردند. در عین حال، توانمندی نهادهای مسئول در حفاظت از دارایی های دیجیتال نیز به عنوان عامل تعیین کننده عنوان شده است. این پژوهش بیش از پیش به ارتباط میان الزامات فنی و حقوقی پرداخته، اما باز هم فاقد پیشنهاد های اجرایی مشخص است. تحلیل اُدم، کک و اونوورا^۲ (۲۰۱۵) دیجیتال سازی را عاملی مؤثر در جلوگیری از نابودی منابع دانسته اند، اما هزینه ها، نبود نیروی متخصص و تازه سازی مداوم داده ها را مانعی جدی شمرده اند. گرچه به حق مؤلف اشاره شده، اما همچنان سطح تحلیل آن توصیفی باقی مانده است. اولواکچوکو ننجی^۳ (۲۰۱۸) در پژوهشی پیمایشی، موانع دیجیتال سازی در کتابخانه دانشگاهی نیجریه را بررسی کرد. از جمله این موانع می توان به بودجه، زیر ساخت های سخت افزاری، حقوق مالکیت فکری و امنیت اطلاعات اشاره کرد. پیشنهاد وی مبنی بر اعمال استثنائاتی در قوانین حق مؤلف برای کتابداران، آغازگر نگاه سیاستی به این موضوع است، هر چند ساختار اجرایی ارائه نشده است.

پژوهش رفیق، امین و جبین^۴ (۲۰۱۸) نیز به موانعی چون کمبود نیروی متخصص، ضعف در زیر ساخت های فناورانه و نبود سیاست ملی اشاره کردند. تمرکز آن ها بر ضرورت وجود چارچوب قانونی جامع برای دیجیتال سازی در سطح ملی بوده و گام مهمی به سوی تحلیل ساختاری تر تلقی می شود. نتایج پژوهش الغنیمی و چودری^۵ (۲۰۲۲) در کتابخانه های دانشگاهی کویت حاکی از آن است که چالش هایی چون مسائل مالی، آموزش کارکنان و مسائل حقوقی وجود دارد. این پژوهش پیشنهاد هایی عملی برای تدوین سیاست های داخلی و ارتقای آموزش ارائه داده، اما تعامل حقوقی با ناشران همچنان مورد غفلت قرار گرفته است. یافته های رحمانی^۶ (۲۰۲۲) چالش های حقوقی مالکیت فکری و محدودیت های دسترسی، کپی و نشر منابع دیجیتالی را برجسته کرده و نبود نیروی متخصص، هزینه ها، امنیت و زیر ساخت ها را نیز از موانع اجرایی عنوان کرده است. این پژوهش با دیدی جامع تر به چالش های کتابخانه دیجیتال در ایران پرداخته است. مطالعه پاپی (۱۴۰۰) به راهکارهای حفظ حقوق مؤلف در نرم افزارهای کتابخانه ای پرداخت و پیشنهاد ایجاد فیلد «وضعیت حق مؤلف» در رکوردهای کتابشناختی را مطرح کرد. همچنین نبود مجوز ناشران برای کتاب های گویا را یکی از عوامل تهدید کننده در حفظ حقوق دانست. این مطالعه از منظر فنی-حقوقی قابل توجه است اما وارد تحلیل نهادی تعامل با ناشران نمی شود. در ادامه ابراهیمی و همکاران (۱۴۰۲) با تمرکز بر نشر حرفه ای در ایران، ۹ عامل مؤثر از جمله رعایت حق مؤلف، مدیریت نشر

1. Pandey and Misra
2. Udem, Okeke and Onwurah
3. Oluakachukwu Nneji
4. Rafiq, Ameen and Jabeen
5. Alghnimi and Chaudhry
6. Rahmani

و عناصر فنی را بررسی کردند. اگرچه موضوع اصلی دیجیتال سازی نیست، اما نقش حق مؤلف را به عنوان عاملی کلیدی در زنجیره نشر برجسته کرده اند. همچنین پاپی (۱۴۰۲) نیز با تحلیل سامانه های دیجیتال کتابخانه ملی ایران، به تهدیدات فنی و نبود سیاست روشن درباره حق مؤلف اشاره کرده است. وی پیشنهادهایی نظیر تدوین سیاست حق مؤلف برای همه منابع و مستندسازی دسترسی ها را ارائه داده است. این مطالعه به موضوعات کلیدی نزدیک شده اما از جنبه اجرایی در اخذ مجوزها فاصله دارد.

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۲۵ |

موانع اثرگذار بر
دریافت مجوز حق
تکثیر...

مرور پیشینه های موجود نشان می دهد که مطالعات پیشین عمدتاً بر سه محور چالش های فنی - زیرساختی (موسی و موسی، ۲۰۱۲؛ پاندی و میسرا، ۲۰۱۴؛ اودم و همکاران، ۲۰۱۵؛ اولواکچوکو ننجی، ۲۰۱۸؛ رفیق و همکاران، ۲۰۱۸)، جنبه های حقوقی و سیاستی (آدرا آمولو، ۲۰۱۱؛ دریدن، ۲۰۱۴؛ پاپی، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۲) و موانع اجرایی - بودجه ای (الغیمی و چودری، ۲۰۲۲؛ رحمانی، ۲۰۲۲؛ ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۲) متمرکز بوده اند. با این حال، بررسی عمیق تر این مطالعات خلأهای پژوهشی مهمی را نشان می دهد. هیچ پژوهش مستقلی درباره فرایند اخذ مجوز تکثیر و عرضه از ناشران برای دیجیتال سازی انجام نشده و تعامل سه جانبه کتابخانه ها، ناشران و صاحبان حق تاکنون مورد بررسی قرار نگرفته است. همچنین دغدغه ها و نگرانی های ناشران نسبت به دیجیتال سازی آثارشان تحلیل نشده و مطالعه مستقلی در شرایط خاص ایران انجام پذیرفته است. علاوه بر این، فقدان ارائه راهکارهای عملیاتی برای برقراری همکاری مؤثر میان ذی نفعان، فقدان بررسی نقش کتابخانه ملی به عنوان متولی هماهنگ کننده و طراحی نشدن ساختار نهادی مناسب برای نظارت بر فرایند اخذ مجوزها از جمله خلأهای اصلی شناسایی شده محسوب می شود که پژوهش حاضر در تلاش برای پر کردن آن ها طراحی شده است.

۳- روش شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی و با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون در دو مرحله انجام شد. هدف، شناسایی موانع تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه های دیجیتالی ایران بود. در مرحله ی نخست، تحلیل مضمون ۲۹ منبع منتخب از پایگاه ها و سامانه هایی مانند گوگل اسکالر^۱، ساینس دایرکت^۲، امرالد^۳، کتابخانه الکترونیک SSRN^۴، Internet Archive Scholar انجام شد. معیار انتخاب منابع شامل مرتبط بودن مستقیم با موضوع، دسترسی به متن کامل و اعتبار علمی بود. جست و جو با کلیدواژه های فارسی و انگلیسی مانند «حق مؤلف (کپی رایت)»، «کتابخانه دیجیتال»، «منابع دیجیتال»، «دیجیتال سازی»، «مجوزدهی»، و معادل های انگلیسی آن ها مانند copyright، permission، digitize resources، Iranian digital libraries صورت گرفت. داده ها در

1. Google Scholar
2. Science Direct
3. Emerald
4. Social Science Research Network (SSRN) eLibrary

سه مرحله شامل کدگذاری باز، استخراج مضامین فرعی و تشکیل مضامین اصلی تحلیل شدند. در مرحله دوم، برای تکمیل یافته‌ها و رفع ابهامات، مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۱۰ نفر از متخصصان (۴ نفر از حوزه کتابخانه دیجیتال و فناوری اطلاعات و ۶ نفر از حوزه نشر) طی بازه زمانی اسفندماه ۱۴۰۲ و اردیبهشت ۱۴۰۳ انجام شد. شیوه انتخاب متخصصان با نمونه‌گیری هدفمند، گلوله برفی و ترتیبی بود. معیار انتخاب، تخصص و تجربه در مسائل حق مؤلف و نشر دیجیتال بود. به‌منظور حفظ محرمانگی، از کدگذاری ترکیبی مانند DL1 تا DL4 و PUB1 تا PUB6 به ترتیب برای متخصصان کتابخانه دیجیتال^۱ و ناشران^۲ استفاده شد (جدول ۱).

جدول ۱. مشخصات مصاحبه‌شوندگان

ردیف	سطح تحصیلات	زمینه تخصصی	میزان تجربه کاری (به سال)	کد
۱	دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی	کتابخانه‌های دیجیتالی	۲۵	DL1
۲	دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی / دکتری فناوری اطلاعات	کتابخانه‌های دیجیتالی / فناوری اطلاعات	۲۱	DL2
۳	دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی	کتابخانه‌های دیجیتالی	۱۱	DL3
۴	دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی	کتابخانه‌های دیجیتالی	۲۲	DL4
۵	دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی	متخصص نشر	۱۹	PUB1
۶	کارشناس ارشد حقوق	ناشر عمومی و آموزشی / اقتصاد نشر و حق مؤلف	۴۰	PUB2
۷	کارشناس کامپیوتر	ناشر عمومی، دانشگاهی و دیجیتال / آشنا به مباحث حق مؤلف و نشر دیجیتال	۲۲	PUB3
۸	کارشناس ارشد مدیریت نشر	ناشر دانشگاهی و آشنا به مباحث حق مؤلف	۱۸	PUB4
۹	دکتری فقه	ناشر عمومی و دینی	۲۲	PUB5
۱۰	دکتری فقه	ناشر عمومی و دینی	۱۸	PUB6
مجموع				۱۰ نفر

۱ . Digital Library (DL)

۲ . Publishers (PUB)

تحلیل داده‌های مصاحبه بر اساس مراحل شش گانه براون و کلارک^۱ (۲۰۰۶) و آتراید-استرلینگ (۲۰۰۱) شامل آشنایی با داده‌ها^۲؛ تولید کدهای اولیه (کدگذاری)^۳؛ جستجوی مضامین^۴ (مضامین پایه)؛ بررسی و مرور مضامین^۵ (شبکه مضامین)؛ تعریف و نام‌گذاری مضامین^۶ و تدوین گزارش انجام شد (آتراید-استرلینگ، ۲۰۰۱؛ براون و کلارک، ۲۰۰۶). مدل تحلیل شامل مفاهیم پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر بود که ساختار شبکه مضامین را تشکیل دادند. ابتدا مفاهیم پایه در قالب مضامین سازمان‌دهنده سطح ۱ گروه‌بندی شدند تا ساختار اولیه داده‌ها شکل گیرد. سپس مضامین سازمان‌دهنده سطح ۲ به‌عنوان موضوعات کلی‌تر و فراگیرتر تعریف شدند. نمونه‌هایی از کدگذاری‌ها و جملات مصاحبه‌شوندگان در جدول ۲ و ۳ ارائه شده است.

جدول ۲. کدگذاری مصاحبه‌شونده کد ۴- متخصص کتابخانه دیجیتال

نمونه جمله	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده سطح ۱
یکی از چالش‌ها که وجود داره پس دیجیتال‌سازی، چالش بعدی بحث هزینه‌ها و زمان که صرف اسکن میشه.	- هزینه‌بر بودن دیجیتال‌سازی کتاب‌ها - زمان‌بر بودن دیجیتال‌سازی کتاب‌ها - مشکلات فرایند دیجیتال‌سازی	- هزینه‌بر بودن دیجیتال‌سازی - زمان‌بر بودن دیجیتال‌سازی - دیجیتال‌سازی منابع
در فراداده مُدز فیلد کپی‌رایت، کپی‌رایت اثر مربوط به هر جا هست را می‌نویسیم مثلاً نام ناشر را می‌نویسیم و اگر کتاب مربوط به کتابخانه است را می‌نویسیم. اگر در تملک سازمان باشه می‌نویسیم. سایر کتاب‌ها حق مالکیتش مربوط به هر جا بود می‌نویسیم، اگر مربوط به ناشر بود نام ناشر را می‌نویسیم.	- فیلد کپی‌رایت در فراداده مُدز - مشخص کردن منشأ اثر در فیلد کپی‌رایت - مشخص کردن مالکیت اثر در فیلد کپی‌رایت	- فیلد حق مؤلف در فراداده مُدز - تعیین منشأ و مالکیت اثر در فیلد حق مؤلف

1. Braun and Clarke
2. Familiarising with data
3. generating initial codes
4. Searching for themes
5. Reviewing themes
6. Defining and naming themes

جدول ۳. کدگذاری مصاحبه‌شونده کد ۱- متخصص نشر

مضمون سازمان‌دهنده سطح ۱	مضمون پایه	نمونه جمله
- امانت دیجیتال - مسائل مالی و حقوقی	- فقدان قاعده برای امانت دیجیتال در کشور - حل نشدن مسائل مالی و حقوقی در امانت دیجیتال	نه قاعده‌ای برای امانت دیجیتال داریم، اصلاً جایی تعریف نشده من ندیدم، ... زمانی که فرد یک داره استفاده میکنه فرد دو نمیتونه استفاده کنه اگر یک لایسنس، چرا چون یه لایسنس مگر دو لایسنس باشه و خریده بشه، مسئله مالی و حقوقی حل نشده، حل نشده که تا حالا طرح نشده.
- فقدان زیرساخت حقوقی - نبود قرارداد حقوقی	- نبود زیرساخت حقوقی در عرضه کتاب‌ها در کتابخانه‌های دیجیتالی - نبود قرارداد حقوقی	ما زیرساخت حقوقی را در اختیار نداریم یعنی این موضوع هنوز به‌عنوان یک قرارداد مشترک بین هیچ بخشی بین زنجیره مصرف تعریف نشده.

برای سنجش پایایی کدگذاری از روش هولستی^۱ استفاده شد. یکی از مصاحبه‌ها به‌صورت تصادفی انتخاب و مصاحبه دوبار در بازه زمانی پنج‌ماهه توسط پژوهشگر دیگری کدگذاری شد. پژوهشگر دوم باسابقه مرتبط در حوزه موضوع و تجربه تحلیل مضمون انتخاب شد. پیش از کدگذاری، توضیحات لازم و نمونه‌هایی از کدگذاری اولیه به وی ارائه شد تا با رویکرد پژوهش آشنا شود. این اقدامات موجب شد کدگذاری دوم با تسلط کافی انجام شود. سپس نتایج دو کدگذاری باهم مقایسه و فرمول هولستی برای محاسبه ضریب پایایی به کار رفت. ضریب پایایی به‌دست‌آمده طی دو مرحله کدگذاری (بافاصله زمانی ۵ ماهه) ۸۳/۶ درصد بود. این موضوع نمایانگر آن است که نتایج این بخش از پژوهش از قابلیت اعتماد برخوردار است.

۴- یافته‌ها

موانع فنی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران
ازجمله موانعی که می‌توان برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران متصور شد، موانع فنی است. در جدول ۵ مضامین مربوط به موانع توضیح داده شده است.

جدول ۱. نتایج تجمیعی تحلیل مضمون: مصاحبه‌ها، منابع / مضمون فراگیر فنی

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
تغییرات مداوم و منسوخ‌شدن فناوری	- منسوخ‌شدن فناوری به دلیل ارتقای مداوم سیستم‌عامل، زبان برنامه‌نویسی و رسانه ذخیره‌سازی - ارتقاها مکرر سخت‌افزاری و نرم‌افزاری	(Pandey and Misra, 2014)	
	- قدیمی‌بودن رسانه‌ها و نبود سخت‌افزار مناسب - قدیمی‌بودن سیستم، برنامه و قالب در ذخیره‌سازی درازمدت از منابع	(Mamman, Mshelia & Mshelia, 2021)	
	- تغییر مداوم و سریع نرم‌افزار و سخت‌افزار - مشکلات حفظ قالب الکترونیکی - منسوخ‌شدن فناوری - تأخیر در ارتقای مداوم سیستم‌عامل، برنامه‌نویسی و رسانه ذخیره‌سازی	(Eze Asogwa, 2011)	
	- مهاجرت مداوم به‌عنوان ابزاری برای غلبه بر منسوخ‌شدن فناوری - دیجیتال‌سازی با استفاده از ابزارها و فناوری‌های قدیمی‌تر	(Eze Asogwa, 2011; Pandey & Misra, 2014)	
حفاظت دیجیتالی	- تغییرات مداوم در سخت‌افزار و نرم‌افزار - رایانه به‌مثابه تهدید برای حفاظت دیجیتالی - شکست سازمانی در حفاظت دیجیتالی - تغییر نشانی دسترسی به منابع در اینترنت - ناپدیدشدن و یا از میان رفتن اطلاعات	(Pandey & Misra, 2014; Mamman, Mshelia & Mshelia, 2021)	DL2
فرایند دیجیتال‌سازی	- زمان‌بر بودن دیجیتال‌سازی - مسائل هزینه و زمان در دیجیتال‌سازی - تراکم زیاد درخواست‌های دیجیتال‌سازی - زمان‌بر بودن دیجیتال‌سازی	(Mamman, Mshelia & Mshelia, 2021; Adera Amollo, 2011)	DL4
آسیب‌ها در دیجیتال‌سازی	صدمه به کتاب و تولید تصاویر باکیفیت پایین	(Gertz, 2013)	
	تأثیر فنون فشرده‌سازی مورد استفاده بر کیفیت تصویر	(Klinefelter, 2016)	
	منسوخ‌شدن فناوری (مانند پشتیبانی‌های فیزیکی، قالب‌های منطقی، نرم‌افزارهای جستجو و نمایش اطلاعات)	(Eze Asogwa, 2011)	
فرا داده	- نبود سازمان‌دهی و تولید فراداده - نبود پیمایش (ناوبری) در سطح فصل یا سایر بخش‌های مهم کتاب با استفاده از فراداده‌های ساختاری	(Gertz, 2013)	PUB1

۱. با توجه به محدودیت در کلمات مقاله، نمونه‌ای از تحلیل مصاحبه‌ها و منابع در جداول ذکر شده است. تمام تحلیل‌ها در فایل پیوست برای نشریه ارسال شده است.

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۲۹ |

موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر...

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه ها (کد)
	◊ نبود فراداده استاندارد و جامع ◊ مسائل فراداده کتاب		
مشکلات زیرساخت های فناوری	◊ حملات عمدی به منابع دیجیتالی و مخازن با دسترسی باز ◊ نبود زیرساخت های فناوری ◊ ناکافی بودن زیرساخت های فناوری ◊ ضعف رسانه های دیجیتال سبب حذف یا فقدان دسترسی به اطلاعات دیجیتال ◊ دسترسی نداشتن ناشران به سامانه های دیجیتال برای کنترل ◊ فقدان زیرساخت فناورانه مناسب ◊ پیچیدگی اقدامات فناورانه در محیط الکترونیک	(Mamman, Mshelia & Mshelia, 2021)	PUB6 DL2, DL3
تحول دیجیتال	◊ نامشخص بودن دقیق فازهای تحول دیجیتال با حداکثر بودجه و حداقل زمان انجام کار		DL3
امنیت در فضای مجازی برای عرضه کتابها	◊ فقدان اقدامات حفاظتی فنی در کتابخانه ها ◊ مشکلات امنیتی ◊ نگرانی ناشران از سرقت و یا از بین رفتن محتوای سرور با هک شدن		PUB1 DL2
امانت دیجیتال	◊ حل نشدن مسائل مالی و حقوقی در امانت دیجیتال ◊ فقدان حمایت فنی نرم افزارهای کتابخانه ای از امانت دیجیتال		PUB1 DL2
نرم افزار کتابخانه ای	◊ نبود حمایت فنی نرم افزارهای کتابخانه ای ◊ از حقوق معنوی منابع تحت حق مؤلف ◊ فقدان زیرساخت نرم افزاری در کتابخانه دیجیتال		PUB5 DL2
خوانش دیجیتال	◊ دشواری خوانش متون دیجیتال به نسبت فیزیکی		DL2

موانع مالی و اجرایی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی از سوی ناشران در کتابخانه های دیجیتالی ایران

تحلیل یافته ها نشان داد که موانع اجرایی و مالی دیجیتال سازی منابع کتابی در سه محور اصلی متبلور می شود: اقتصاد نشر، بودجه و منابع مالی و نیروی انسانی متخصص. این محورها در جدول ۶ تشریح شده است.

جدول ۶. نتایج تجمیعی تحلیل مضمون: مصاحبه‌ها، منابع / مضمون فراگیر مالی و اجرایی

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
اقتصاد نشر	◇ عدم تمایل ناشران به عرضه منابع خود به عموم به دلیل از بین رفتن حق امتیاز ◇ عدم تمایل ناشران به عرضه کتاب‌های پرفروش در کتابخانه‌های دیجیتالی ◇ فقدان آگاهی ناشران از دامنه کسب‌وکار در فضای الکترونیک	(Musa & Musa, 2012)	PUB4 DL1
بودجه و منابع مالی	◇ هزینه‌های احتمالی کارکنان، خدمات و تجهیزات از زمان تأثیر اختصاص بودجه مناسب بر کیفیت دیجیتال‌سازی ◇ نبود بودجه کافی به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه ◇ بودجه ناکافی ◇ هزینه‌بر بودن دیجیتال‌سازی ◇ هزینه بالای نرم‌افزارها و فقدان اسکنرهای کافی ◇ هزینه‌بر نبودن مسائل دیجیتال‌سازی برای ناشران ◇ نبود تخصیص دقیق بودجه برای پیاده‌سازی راهبرد دیجیتال‌سازی بهینه ◇ هزینه‌بر بودن دیجیتال‌سازی	(Gertz, 2013) (Mamman Mshelia & Mshelia, 2021) (Eze Asogwa, 2011) (Adera Amollo, 2011)	PUB6 DL3 DL4
نیروی انسانی متخصص	◇ دانش ناکافی متخصصان از دیجیتال‌سازی ◇ فقدان سرمایه انسانی و متخصص فنی در دیجیتال‌سازی ◇ فقدان شایستگی و مهارت کافی برای دیجیتال‌سازی ◇ فقدان کاربرد مهارت‌های فنی در میان متخصصان کتابداری ◇ استفاده از غیرمتخصصان و فقدان شناسایی دقیق مسائل فنی ◇ کمبود نیروی انسانی	(Mamman Mshelia & Mshelia, 2021) (Eze Asogwa, 2011; Pandey & Misra 2014) (Ahmad & Rafiq, 2023)	DL3 DL4
تعیین سیاست و خط‌مشی	◇ فقدان خط‌مشی کتابخانه ملی برای پرداخت حق مادی ◇ فقدان اصول و خط‌مشی عرضه کتاب در کتابخانه‌های دیجیتالی ◇ ناتوانی در تصمیم‌گیری برای استقرار یک برنامه‌ی جدید تحول دیجیتال‌سازی	_____	PUB5 PUB6 DL3
رویکرد سنتی در نشر	◇ حرفه‌ای نبودن نشر کشور ◇ تخصصی نبودن ناشران	_____	PUB5 PUB6

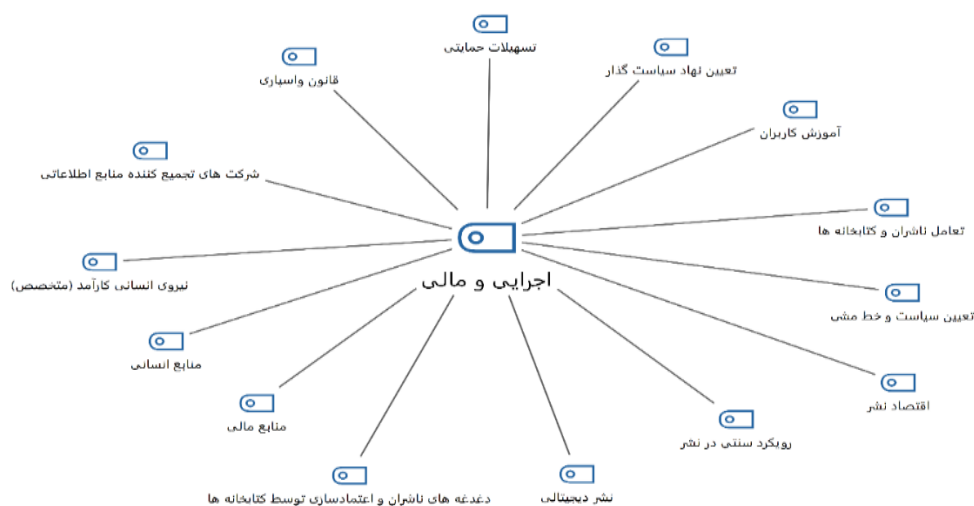
نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۳۱ |

موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر...

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه ها (کد)
نشر دیجیتالی	- رعایت نکردن حق مؤلف منابع الکترونیک در ذخیره، تکثیر، تغییر، و ارسال الکترونیکی متون و تصاویر - نبود شفافیت در دامنه و مفاد حقوق مالکیت معنوی استفاده از کتاب‌های دیجیتالی شده در کتابخانه‌های دیجیتال - نبودن قوانین مدون و یکسان چگونگی فروش نشر دیجیتالی		DL1 DL2 DL3
دغدغه‌های ناشران و اعتمادسازی توسط کتابخانه‌ها	- بی‌اعتمادی ناشران به سرورها و سامانه‌ها - بی‌اعتمادی ناشران به کتابخانه‌ها برای عرضه کتاب‌ها در کتابخانه‌های دیجیتالی		PUB6 DL4
شرکت‌های تجمیع کننده منابع اطلاعاتی	- فقدان واسطه و میانجی بین کتابخانه و ناشر - در عرضه کتاب‌ها - فقدان شرکت‌های خدمت‌دهنده دیجیتال - سازی در ایران		PUB1 PUB6
تعامل ناشران و کتابخانه‌ها	ارتباطات محدود مدیران کتابخانه‌ها و کتابداران با ناشران		DL1

سایر موانع در جدول ۶ و شکل ۱ قابل مشاهده است. برای ترسیم شکل ۱ از نرم‌افزار داده‌های کیفی مکس.کیو.دی.آی ۲۰۲۰ استفاده شد.

شکل ۱. مضامین فراگیر اجرایی و مالی

راهکارهای پیشنهادی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران

راهکارهای فنی: یافته‌ها نشان می‌دهد که راهکارهای فنی در دو سطح حفاظتی و زیرساختی قابل تبیین است. در سطح حفاظت دیجیتالی، چندین تدبیر فنی شناسایی شد که عمدتاً بر کنترل دسترسی

و حفظ حقوق ناشران متمرکز است. زیرساخت‌های فنی نیز جایگاه ویژه‌ای در این راهکارها دارد. توسعه نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای، پیاده‌سازی پروکسی سرور برای کنترل دسترسی، و سیستم‌های ذخیره‌سازی دیجیتال ایمن و فراداده حقوقی از جمله ضروریات این حوزه محسوب می‌شود (جدول ۷).

جدول ۷. نتایج تجمیعی تحلیل مضمون: مصاحبه‌ها، منابع / مضمون فراگیر فنی

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
حفاظت دیجیتالی	- روزآمدی آرشیوهای دیجیتال - توسعه زیرساخت‌ها و هزینه لازم برای حفاظت از منابع - استفاده از الگوی مرجع سامانه اطلاعاتی آرشیوی باز برای حفاظت بلندمدت - استفاده از قالب‌های استاندارد و سیستم باز برای حفاظت بلندمدت - نگهداری طولانی‌مدت داده‌های دیجیتال - اجازه حفاظت دیجیتالی از یک اثر برای جایگزینی با نسخه قدیمی آن - مشخص کردن اهداف حفاظتی دیجیتالی کردن - حفاظت از نسخه دیجیتالی کتاب در کتابخانه دیجیتال	Pandey and Misra, 2014) (Gertz, 2013) (Parekh, 2001) (آگنیو، ۱۳۹۸) (صمیعی، ۱۳۹۹)	PUB1 DL1
فرایند دیجیتال‌سازی	- توجه به مالکیت و حق مؤلف در انتخاب منابع برای دیجیتالی شدن - تصمیم‌گیری در تعیین منابع برای دیجیتال‌سازی - ارزیابی دوره‌ای طرح دیجیتال‌سازی - ایجاد خدمات دیجیتال‌سازی برای حفظ اصالت و یکپارچه‌سازی اطلاعات اصلی و پیشگیری از نقض حقوق مالکیت فکری - توجه به آماده‌سازی منابع از طریق فهرست‌نویسی و فراداده‌ها در اجرای برنامه دیجیتال‌سازی - تأثیر استفاده از هوش مصنوعی در کارایی و دقت فهرست‌نویسی - استفاده از فایل دیجیتال در اختیار ناشر برای عرضه در کتابخانه دیجیتال	(Oluakachukwu Nneji, 2018) (Adera Amollo, 2011) (Mohammed, 2006) (Eze Asogwa, 2011) (Gertz, 2013)	PUB1 PUB6

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۳۳ |

موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر...

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه ها (کد)
فرداده	- فرداده غنی و مناسب - استفاده از فرداده به منظور حفاظت از اطلاعات و محتوای دیجیتالی - ابرداده های ساختاری اضافی برای فعال کردن پیمایش در سطح فصل ها و غیره - فرداده راهی برای مدیریت اشیاء دیجیتالی - عملکرد بهتر فرداده مدز در برابر دوبلین کور - برای منابع دیجیتالی - استفاده از فیلد کی رایت برای حفاظت از نسخه دیجیتال آثار در مدز	(Eze Asogwa, 2011) (Gertz, 2013) (صمعی، ۱۳۹۹)	DL4
فرداده حقوقی	- بیان وضعیت حق مؤلف شیء دیجیتال در قالب فرداده حقوقی - استفاده از عناصری مانند تاریخ و کشور تولید اثر، وضعیت نشر اثر، پدیدآورنده و دارنده حقوق و یادداشت حق مؤلف - بیان فرداده حق مؤلف - سازگاری فرداده حق مؤلف با استاندارد رمزگذاری و فرداده متس - استفاده از فرداده باهدف ثبت حقوق مالکیت معنوی - مشخص کردن منشأ اثر در فیلد کی رایت مدز - مشخص کردن مالکیت اثر در فیلد کی رایت مدز	(Bandy, 2018) (آگنیو، ۱۳۹۸)	
	- استفاده گوگل از قطعه های کوچک کتاب - برای نمایش به منظور رعایت حق مؤلف اثر - شبیه سازی فناوری ابزاری برای غلبه بر کهنگی فناوری سخت افزاری و نرم افزاری - استفاده از تدابیر فنی در کتابخانه ها به منظور کنترل استفاده از آثار - استفاده از نویسه نوری (OCR) برای تبدیل اسناد به قالب دیجیتال - ریزدانگی (قطعه بندی تصاویر) - استفاده از پروکسی سرور برای دریافت منابع و اعمال محدودیت های دسترسی - استفاده از کپچا متنی، تصویری و شنیداری - برای دسترسی به انواع محتوای دیجیتال - استفاده از Data Streaming برای فایل های ویدئویی - زیرساخت و تخصص فنی برای ایجاد فایل های دیجیتال و دسترسی به آنها	(California Digital Library (CDL), 2024) (صمعی، ۱۳۹۹)	DL4
تدابیر فنی برای کتابخانه های دیجیتالی	- استفاده گوگل از قطعه های کوچک کتاب - برای نمایش به منظور رعایت حق مؤلف اثر - شبیه سازی فناوری ابزاری برای غلبه بر کهنگی فناوری سخت افزاری و نرم افزاری - استفاده از تدابیر فنی در کتابخانه ها به منظور کنترل استفاده از آثار - استفاده از نویسه نوری (OCR) برای تبدیل اسناد به قالب دیجیتال - ریزدانگی (قطعه بندی تصاویر) - استفاده از پروکسی سرور برای دریافت منابع و اعمال محدودیت های دسترسی - استفاده از کپچا متنی، تصویری و شنیداری - برای دسترسی به انواع محتوای دیجیتال - استفاده از Data Streaming برای فایل های ویدئویی - زیرساخت و تخصص فنی برای ایجاد فایل های دیجیتال و دسترسی به آنها	(Klinefelter, 2016) (Xalabarder, 2023) (Parekh, 2001) (Gertz, 2013) (صمعی، ۱۴۰۰) (پاپی، ۱۴۰۲)	
	پهنای باند شبکه ها		DL2

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۳۵ |

موانع اثرگذار بر
دریافت مجوز حق
تکثیر...

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
زیرساخت‌های فنی	- استفاده از فناوری‌های مختلف برای - جلوگیری از تکثیر غیرقانونی محتوا - استفاده از تدابیر امنیتی برای حفاظت از - کتاب دیجیتال		DL3 DL4
تحول دیجیتال	- پذیرش حاکمیت به نقش حیاتی تحول - دیجیتال در ذینفع بودن و بهره‌برداری ذینفعان - کسب‌وکارها از دیجیتال‌سازی منابع		DL3
امانت دیجیتال	- توسعه امکانات فنی برای ایجاد شرایط - امانت دیجیتال - استفاده از امانت دیجیتال برای دسترسی به - کتاب‌ها		DL2 DL4
کنترل دسترسی	- مشخص کردن سطح دسترسی کتاب‌ها در - کتابخانه‌های دیجیتالی - نداشتن اجازه برای اسکرین‌شات و سایر - استفاده‌های غیرمجاز - فقدان دسترسی برای چاپ و ذخیره اثر		PUB1 PUB4 PUB6
کنترل کپی	- دسترس‌پذیری فنی - استفاده از وضوح پایین در دیجیتال‌سازی - کتاب‌ها برای حفظ حقوق پدیدآور		DL3 DL4
سیستم دی. آر. ام	- استفاده از دی. آر. ام به منظور جلوگیری از - نسخه‌برداری غیرقانونی محتوا		DL2
نرم‌افزار کتابخانه-ای	- تعریف و راه‌اندازی افزونه سامانه پرداخت به - ازای هر بار استفاده در سامانه مدیریت - کتابخانه دیجیتال - تأمین امکانات نرم‌افزاری برای ارائه خدمات - نسخه دیجیتال کتاب به کاربران		DL1
خوانش دیجیتال	- توسعه سخت‌افزارهای خواندن کتاب - مسائل پیرامون خوانش در محیط دیجیتال		DL2
پروکسی سرور	- الزام به تعریف شبکه ارتباطی اینترنتی با - ناشران در بستر سیستم مدیریت کتابخانه - دیجیتال		DL1
ذخیره‌سازی دیجیتال	نوع و میزان مدت ذخیره‌سازی داده‌ها		DL3
قوانین (حقوق) کاربران	- تعهدنامه کاربر - قوانین کتابخانه برای کاربران در استفاده از - کتاب‌های عرضه‌شده		PUB1

راهکارهای اجرایی و مالی: تحلیل داده‌ها، راهکارهای اجرایی و مالی متعددی را نمایان کرد. همان‌طور که در جدول ۸ ملاحظه می‌شود، اجرای تدابیر فنی مناسب و مستندسازی صحیح فرایندها سبب جلب اطمینان ناشران و پدیدآوران می‌شود. اخذ بودجه مناسب برای طرح‌های دیجیتال‌سازی، فراهم‌سازی بودجه بیشتر برای پروژه‌های دیجیتال‌سازی از پیش‌زمینه‌های اجتناب‌ناپذیر محسوب

می‌شود. همچنین، افزایش آگاهی کارکنان از مسائل حق مؤلف، مشارکت بین متخصصانی و آگاهی کافی به کاربران درباره استفاده‌های مجاز و غیرمجاز می‌تواند در کنار سایر راهکارها تأثیر قابل توجهی در تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتال داشته باشد (جدول ۸).

جدول ۸. نتایج تجمیعی تحلیل مضمون: مصاحبه‌ها، منابع / مضمون فراگیر مالی و اجرایی

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
دغدغه‌های ناشران و اعتمادسازی توسط کتابخانه‌ها	- اعتمادسازی توسط کتابخانه‌ها با اعمال تدابیر فنی - اعتمادسازی با تسویه حساب مالی برای ناشران توسط کتابخانه‌ها - جلب اعتماد ناشران توسط کتابخانه‌ها با مستندسازی صحیح منابع	(Xalabarder, 2023)	DL3
بودجه و منابع مالی	- بودجه و تحلیل هزینه و فایده - طرح‌های دیجیتال‌سازی با بودجه مناسب - فراهم‌سازی بودجه بیشتر برای پروژه‌های دیجیتال‌سازی - بودجه‌ریزی دقیق کلان‌کسری با مصوبه مجلس برای دیجیتال‌سازی منابع	(Gertz, 2013) (Pandey Misra, 2014) (Alghnimi and Chaudhry, 2022)	DL3
نیروی انسانی متخصص	- آموزش آرشیداران برای دیجیتال‌سازی - نیاز به مهارت‌های جدید در دیجیتال‌سازی - مشارکت بین متخصصانی همچون محتوای فنی منابع، حفظ و نگهداری، ضبط دیجیتال، ایجاد ابر داده - حضور متخصصان فنی در طراحی سامانه‌های عرضه کتاب	(Eze Asogwa, 2011) (Alghnimi and Chaudhry, 2022) (Gertz, 2013)	PUB6
آموزش	- آموزش و آگاهی کافی به کاربران (پژوهشگران، دانشگاه‌ها، مؤسسات پژوهشی) درباره استفاده‌های مجاز و غیرمجاز - آموزش به کاربران کتابخانه‌ها	(Xalabarder, 2023)	DL2
تعیین سیاست و خط‌مشی	- تدوین سیاست عرضه کتاب‌ها در کتابخانه دیجیتال - استفاده از خط‌مشی و دستورالعمل برای دیجیتال‌سازی کتاب‌ها در کتابخانه دیجیتال	_____	DL4
اقتصاد نشر	- رضایت و اجازه ناشران به دیجیتال‌سازی کتاب‌ها - در صورت نبود توجیه اقتصادی و بی‌نیازی بازار کتاب - درآمدزایی از عرضه کتاب‌ها در کتابخانه‌های دیجیتال برای ناشران	_____	PUB5 PUB6
شرکت‌های تجمیع کننده منابع اطلاعاتی	- وجود واسطه و میانجی بین کتابخانه و ناشر - شرایط مناسب قرارداد واسطه با ناشران	_____	PUB1 PUB6
قانون واسپاری	اجرای قانون واسپاری در حفاظت از کتاب‌ها	_____	PUB5
تسهیلات حمایتی	- تسهیل و تسریع در دریافت فیپا - ارائه خدمات دیجیتال‌سازی برای ناشر	_____	DL1

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۳۶ |

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
تعیین نهاد سیاست‌گذار	◇ استفاده از مرجعیت کتابخانه ملی به‌عنوان نهاد سیاست‌گذار در مکاتبه با ناشران	—————	PUB1
تعامل ناشران و کتابخانه‌ها	◇ امکان تعامل با ناشر برای لغو دسترسی	—————	DL4

در ادامه، شبکه مضامین که حاصل راهکارها و موانع احصاء شده از تحلیل منابع و مصاحبه‌های انجام شده با دو گروه از متخصصان کتابخانه‌های دیجیتالی و نشر است، ارائه می‌شود.

ترسیم شبکه مضامین موانع و راهکارهای حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران

شکل ۲. شبکه مضامین حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران

۵- بحث و نتیجه‌گیری

نتیجه تحلیل یافته‌ها با استفاده از روش کیفی تحلیل مضمون نمایانگر احصاء ۲۷۲ مضمون پایه، ۵۷ مضمون سازمان‌دهنده و ۲ مضمون فراگیر فنی، اجرایی و مالی است. در ادامه، موانع شناسایی شده همراه با راهکارها و پیشنهادهای عملیاتی مورد بحث قرار می‌گیرد.

الف. موانع و راهکارهای فنی

۱. زیرساخت‌ها و تدابیر فنی: در تحلیل نتایج، زیرساخت‌های فنی به‌عنوان موضوعی اساسی در موانع مطرح بود. فقدان لوازم و زیرساخت‌های فنی مناسب برای تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران کاملاً مشهود بود. این مسئله در مطالعات پاندی و میسرا (۲۰۱۴)، اُودم، کِک و اونوورا (۲۰۱۵)، اولواکچو کو ننجی (۲۰۱۸)، رفیق، امین و جبین (۲۰۱۸)، رحمانی

(۲۰۲۲) و پاپی (۱۴۰۲) مبنی بر ناکافی بودن زیرساخت‌های فنی نیز صدق می‌کند. تحلیل نتایج نشان می‌دهد که استفاده از قطعه‌های کوچک کتاب برای نمایش به‌منظور رعایت حق مؤلف اثر، شبیه‌سازی فناوری ابزاری برای غلبه بر کهنگی فناوری سخت‌افزاری و نرم‌افزاری از راهکارهای مؤثری است که در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران قابل استفاده است.

۲. **استانداردهای فراداده‌ای:** در کتابخانه‌ها برای مدیریت بهتر اطلاعات منابع در محیط دیجیتال، از فراداده‌ها استفاده می‌شود. نبود سازمان‌دهی و تولید فراداده برای منابع از جمله موانع پیشروی دیجیتال‌سازی منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران به شمار می‌رود. استفاده از استاندارد رمزگذاری و فراداده متس با توجه به سازگاری فراداده حق مؤلف با آن در عملکرد بهتر سامانه‌های کتابخانه‌های دیجیتالی تأثیر دارد. کاربرد فراداده و قطعه‌های کوچک در نمایش اثر در دیدگاه صمیعی (۱۳۹۹) و کلاین‌فلتر (۲۰۱۶) هم بر آن تأکید شده است.

۳. **فراداده حقوقی:** آنچه پژوهش حاضر به آن دست یافت، اهمیت وضعیت حق مؤلف شیء دیجیتال در قالب فراداده حقوقی است. مستندسازی وضعیت حق مؤلف و استفاده از عناصری مانند تاریخ و کشور تولید اثر، وضعیت نشر اثر، پدیدآورنده و تاریخ فوت او، دارنده حقوق و یادداشت حق مؤلف از مهم‌ترین عناصر در فراداده حقوقی است. پژوهش پاپی (۱۴۰۲) ضمن صحه گذاشتن بر این موضوع به استفاده از فراداده حقوقی برای منابع دیجیتال تأکید می‌کند. افزون بر آن، در پژوهش‌های از آسوگوا (۲۰۱۱) و باندی (۲۰۱۸) بر این مسئله تصریح شده است.

۴. **امانت دیجیتال:** با توجه به نتایج به‌دست آمده، قاعده درستی در کشور میان کتابخانه‌ها وجود ندارد. نظرات متخصصان کتابخانه دیجیتال در پژوهش کنونی با پژوهش پاپی (۱۴۰۲) در زمینه امانت دیجیتال کنترل‌شده از هم‌سویی برخوردار است. استفاده از امانت دیجیتال با دریافت حق مجوز از ناشر و انعقاد قرارداد حقوقی از راه‌حل‌های پیشنهادی است.

۵. **کنترل دسترسی، کنترل کپی و سیستم دی. آر. ام:** تعیین سطوح دسترسی کتاب‌ها در کتابخانه دیجیتال و اجازه مشاهده آن‌ها، منع اسکرین‌شات از کتاب‌ها و فقدان دسترسی برای چاپ و ذخیره اثر تا حدود بسیار زیادی از استفاده‌های غیرمجاز جلوگیری می‌کند. نتیجه پژوهش کنونی با پژوهش پاپی (۱۴۰۲) همخوانی دارد. استفاده از دی. آر. ام در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران می‌تواند اثر متمایزی داشته باشد.

۶. **حفاظت دیجیتالی:** برای تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران بدون حفاظت از منابع به‌صورت بلندمدت، کتابخانه‌ها با تهدیدی برای حفظ منابع مواجه هستند. در پژوهش رحمانی (۲۰۲۲) و پاپی (۱۴۰۲) به موانع حفاظت دیجیتالی پرداخته و با پژوهش کنونی مطابقت دارد. حفاظت از منابع دیجیتال در حفظ اعتماد ناشران تأثیرگذار خواهد بود.

۷. **نرم‌افزار کتابخانه‌ای:** کتابخانه‌های دیجیتالی با توجه به نوع نرم‌افزاری که استفاده می‌کنند، می‌توانند بسیاری از موانع را رفع کنند؛ اما نبود حمایت‌های فنی نرم‌افزاری در تحلیل نتایج به آن

اشاره شد. یکی از راهکارهایی که در تحلیل نتایج به دست آمده، توجه به مدیریت پرداخت‌های مالی به صاحب حق و کاربر است که در نرم‌افزار کتابخانه دیجیتال باید مدنظر قرار گیرد.

۸. **پروکسی سرور:** از جمله راهکارهایی که می‌تواند در شفافیت فرایند ارسال آثار توسط ناشر و دریافت آن توسط کتابخانه کمک کند، استفاده از وب‌سرویس‌ها است. نتیجه پژوهش کنونی با پژوهش پای (۱۴۰۲) مبنی بر استفاده از سرویس‌های وب و پروکسی سرور برای دریافت منابع همخوانی دارد.

۹. **امنیت در فضای مجازی برای عرضه کتاب‌ها:** از جمله موانعی که در ایجاد فضای اعتمادساز میان ناشر و کتابخانه مؤثر است، وجود فضای امنیت شبکه برای تکثیر و عرضه منابع کتابی است. در پژوهش‌های اولواکاجو کو ننجی (۲۰۱۸) و رحمانی (۲۰۲۲) بر امنیت محتوای دیجیتالی تأکید می‌کنند.

۱۰. **فرایند دیجیتال‌سازی:** آنچه که در فرایند دیجیتال‌سازی رخ می‌دهد اگر به‌درستی و با کیفیت انجام نشود، می‌تواند خود به‌عنوان مانعی مطرح شود. همان‌طور که در پژوهش پای (۱۴۰۲) اشاره شد، نبود کنترل کیفی محتواهای دیجیتالی مانع مهمی محسوب می‌رود.

۱۱. **تغییرات مداوم و منسوخ‌شدن فناوری:** تغییرات مداوم سخت‌افزار و نرم‌افزار برخی از مهم‌ترین موانع در بخش فنی به شمار می‌رود. این مسئله در پژوهش موسی و موسی (۲۰۱۲) و اولواکاجو کو ننجی (۲۰۱۸) هم مورد تأکید قرار گرفت. ارتقاء مداوم نرم‌افزار با پشتیبان‌گیری پیش از هر ارتقاء توسط کتابخانه، روزآمدسازی‌های دوره‌ای و تأمین سخت‌افزار و تجهیزات موردنیاز کتابخانه‌های دیجیتالی از جمله راهکارها محسوب می‌شوند.

ب. موانع و راهکارهای اجرایی و مالی

۱. **تعیین سیاست و خط‌مشی:** موانعی مانند فقدان اصول و خط‌مشی، ناتوانی در ایجاد یک برنامه تحول دیجیتال‌سازی برای تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران وجود دارد. لحاظ کردن سیاست دیجیتال‌سازی، شرایط کاربران و نحوه استفاده از منابع کتابی، حل اختلافات مالکیت و مستندسازی مجوزها در سطح ملی ضروری است.

۲. **دغدغه‌های ناشران، اعتمادسازی و تعامل:** ناشران نسبت به تکثیر و عرضه کتاب‌های خود در کتابخانه‌های دیجیتالی با نگرانی‌هایی مواجه هستند. نکته‌ای که در مطالعه آدرا آمولو (۲۰۱۱) بر آن صحنه می‌گذارد. کتابخانه‌ها می‌توانند با پرداخت‌های مستمر و شفاف به ناشر و صاحب حق و جبران خسارت مالی برای پدیدآور توسط کتابخانه‌ها اعتماد ناشران را جلب کنند. علاوه بر موارد فوق، تعامل مؤثر بین کتابخانه‌ها و ناشران برای تکثیر و عرضه منابع کتابی ضروری است و فقدان این تعامل بر همکاری‌های مشترک تأثیر منفی می‌گذارد؛ یافته‌ای که با نتایج پژوهش رفیق، امین و جبین (۲۰۱۸) نیز هم‌راستا است.

۳. **فقدان سرمایه انسانی و نیاز به نیروی انسانی متخصص:** دانش ناکافی متخصصان از دیجیتال‌سازی، و فقدان متخصصان فنی از موانع اصلی محسوب می‌شود. در همین ارتباط، پژوهش‌های پاندی و

میسرا (۲۰۱۴)، اُدم، کِک و اونوورا (۲۰۱۵)، اولواکاجو کو ننجی (۲۰۱۸)، رفیق، امین و جبین (۲۰۱۸)، الغنیمی و چودری (۲۰۲۲) و رحمانی (۲۰۲۲) به تخصص فنی ناکافی اشاره نموده و با پژوهش کنونی مطابقت دارد.

۴. **شرکت‌های تجمیع‌کننده منابع اطلاعاتی:** در ایران، فقدان واسطه و میانجی بین کتابخانه و ناشر در عرضه کتاب‌ها ازجمله موانع است. بنابراین پیگیری کسب مجوز تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی از ناشر توسط کتابخانه ملی ایران ضروری است. بنابراین وجود واسطه بین کتابخانه و ناشر، تعیین دوره مالی در قرارداد با ناشران توسط واسطه و شرایط مناسب قرارداد واسطه با ناشران ازجمله راهکارها محسوب می‌شود.

۵. **تسهیلات حمایتی:** هر اقدامی برای تکثیر و عرضه منابع کتابی نیاز به حمایت‌هایی دارد. ارائه تسهیلات حمایتی توسط کتابخانه‌ها به ناشران به صورت: خدمات رایگان و تشویقی به ناشران به ازای دریافت کتاب، تسهیل و تسریع در دریافت فیفا، ارائه خدمات دیجیتال‌سازی می‌تواند انگیزه‌های لازم برای همکاری ناشران فراهم نماید.

۶. **بودجه و منابع مالی:** مسائل بودجه‌ای در اولویت برای برنامه‌های دیجیتال‌سازی محسوب می‌شوند. مطالعات انجام‌شده توسط دریدن (۲۰۱۴)، اُدم، کِک و اونوورا (۲۰۱۵)، اولواکاجو کو ننجی (۲۰۱۸)، رفیق، امین و جبین (۲۰۱۸)، الغنیمی و چودری (۲۰۲۲) و رحمانی (۲۰۲۲) هزینه‌های مالی در ساخت مجموعه‌های دیجیتالی را ضروری قلمداد نمودند. بودجه‌ریزی دقیق کلان‌کشوری با مصوبه مجلس برای دیجیتال‌سازی منابع، وجود منابع مالی کافی در عرضه کتاب الکترونیکی، فراهم‌سازی بودجه بیشتر برای پروژه‌های دیجیتال‌سازی و اجرای طرح‌های دیجیتال‌سازی با بودجه مناسب از راهکارهای ضروری است.

۷. **تعیین نهاد سیاست‌گذار و اجرای قانون واسپاری:** ازجمله مباحثی که حین تحلیل نتایج مطرح شد، بحث متولی‌گری و نهاد مرجع بود. تحلیل نتایج حاکی از آن بود که کتابخانه ملی می‌تواند این نقش را به درستی اجرا کند. بنابراین استفاده از مرجعیت کتابخانه ملی به عنوان نهاد سیاست‌گذار و واسطه میان ناشران و کتابخانه‌ها برای انعقاد قرارداد از راهکارهای تسریع در روند تکثیر و عرضه منابع کتابی محسوب می‌شود.

بر اساس یافته‌های پژوهش کنونی، تحقق اهداف مطرح‌شده نیازمند هماهنگی و همکاری همه ذی‌نفعان ازجمله دولت، کتابخانه‌ها، ناشران و پدیدآوران است تا بتوان ضمن حفظ حقوق مؤلف، دسترسی عادلانه و مطلوب به منابع دیجیتال را برای جامعه فراهم نمود.

۶- سپاسگزاری

از متخصصان و خبرگانی که فرصت مصاحبه را فراهم نمودند، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود. همچنین از داوران محترم به خاطر ارائه نظرات ارزشمندشان قدردانی می‌نمایم.

۷- منابع و مآخذ

آگنیو، گریس. (۲۰۰۸). مدیریت حقوق دیجیتال: راهنمای فنی و عملی برای کتابداران (ترجمه میترا صمیعی و زینب پایی، ۱۳۹۸). کتابدار.

ابراهیمی، هاجر؛ باب الحوائجی، فهیمه؛ مطلبی، داریوش؛ و حریری، نجلا. (۱۴۰۲). بررسی عوامل مؤثر بر نشر حرفه‌ای کتاب و ارائه الگو در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳۰ (۴)، ۴۸۴-۴۶۶. <https://civilica.com/doc/2197559>

پایی، زینب. (۱۴۰۰). تدوین دست‌نامه حقوق مادی و معنوی منابع کتابخانه‌ای چاپی و دیجیتال در ایران. [گزارش طرح پژوهشی مصوب سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و وزارت دادگستری].
پایی، زینب. (۱۴۰۲). بررسی و تحلیل الزامات فنی حمایت از کپی‌رایت منابع اطلاعاتی در سامانه‌های اطلاعاتی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران: ارائه راهکارها [گزارش طرح پژوهشی مصوب سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران].

حریری، نجلا؛ و رادفر، حمیدرضا. (۱۳۹۳). فراهم‌آوری منابع الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران. *فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات*، ۲۵ (۳)، ۴۵-۵۸. https://nastinfo.nlai.ir/article_3.html

صمیعی، میترا. (۱۳۹۹). *استانداردهای ذخیره و حفاظت در کتابخانه‌های دیجیتال*. کتابدار. <https://www.gisoom.com/book/11184700>
صمیعی، میترا. (۱۴۰۰). *حفاظت در کتابخانه‌های دیجیتال*. کتابدار. <https://ketabrah.com/book/36799>

Ahmad, R., & Rafiq, M. (2024). Digital preservation practices for information resources in university libraries of Pakistan. *Online Information Review*, 48(4), 725-745. <http://doi.org/10.1108/OIR-02-2023-0074>

Alghnimi, M., & Chaudhry, A. (2022). Status and practices of digitisation in Kuwaiti academic libraries. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 27, 115-129. <http://doi.org/10.22452/mjlis.vol27no2.7>

Amollo, B. A. (2011, November). *Digitization for libraries in Kenya*. . University of Witwatersrand, Johannesburg, South Africa. https://www.researchgate.net/publication/266741853_Digitization_for_libraries_in_Kenya

Asogwa, B. E. (2011). Digitization of Archival Collections In Africa For Scholarly Communication: Issues, Strategies, and Challenges. *Library Philosophy & Practice*. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/651>

Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1(3), 385-405. <https://doi.org/10.1177/146879410100100307>

Bandy, A. E. (2018). *Know your rights Metadata and copyright for the future*. Humanities Division, UCLA College. <https://humtech.ucla.edu/news/know-rights-metadata-copyright-future/>

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101. <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>

California Digital Library (CDL). Rights Management Group – copyrightMD. <https://cdlib.org/groups/rights-management-group-copyrightmd/>

Cheng, Q., Liu, Y., Peng, C., He, X., Qu, Z., & Dong, Q. (2023). Knowledge digitization: Characteristics, knowledge advantage and innovation performance. *Journal of Business Research*, 163, 113915. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.113915>

- Dryden, J. (2014). The Role of Copyright in Selection for Digitization. *The American Archivist*, 77(1), 64–95. <http://www.jstor.org/stable/43489586>
- Gertz, J. (2013). Should you? May you? Can you? — Factors in selecting rare books and special collections for digitization. *Computers in Libraries*, 33(2). <https://doi.org/10.7916/D8P55WZ5>
- Klinefelter, A. (2016). Reader privacy in digital library collaborations: signs of commitment, opportunities for improvement. *ISJLP*, 13, 199. https://scholarship.law.unc.edu/faculty_publications/28/
- Mamman, E. S., & Mshelia, D. D. (2021). Digital Preservation of Information Resources on COVID-19 in Libraries: A Theoretical Perspective. *Emmanuel Sambo Mamman, David Dawi Mshelia, David Dawi Mshelia (2021) Digital Preservation of Information Resources on COVID-19 in Libraries: A Theoretical Perspective, International Journal of Library and Information Science Studies*, 7(2), 25-34. <https://ssrn.com/abstract=3866105>
- Mohammed, Sh. (February 16, 2016). Digitization of Library Materials in Academic Libraries: Issues for Consideration. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2748474>
- Musa, A., & Musa, Sh. (2012, December 12). Musa, A. U., & Musa, S. H. I. T. T. U. (2012, December). Digitization of library resources in Kashim Ibrahim library: processes, challenges and the impact on the services of the library. In *Being a paper presented at Kaduna State chapter of NLA/AGM conference 12th Dec*. <https://kubanni.abu.edu.ng/handle/123456789/4682>
- Nneji, K. O. (2018). Digitization of academic library resources: A case study of Donal E. U. Ekong Library. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, Article 1990. <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1990>
- Obiora, K. U., Okeke, I. E., & Onwurah, B. (2015). Digitization of library resources in university libraries: A practical approach, challenges and prospects. *Journal of Research in Library and Information Science*, 3 (2), 36-47. <https://www.researchgate.net/publication/334960700>
- Pandey, P., & Misra, R. (2014). Digitization of library materials in academic libraries: Issues and challenges. *Journal of Industrial and Intelligent Information*, 2(2). <https://doi.org/10.12720/jiii.2.2.136-141>
- Parekh, H. (2001). *Digitization: An overview of issues*. INFLIBNET Centre. http://ir.inflibnet.ac.in:8443/ir/bitstream/1944/79/1/cali_1.pdf
- Rafiq, M., Ameen, K., & Jabeen, M. (2018). Barriers to digitization in university libraries of Pakistan: A developing country's perspective. *The Electronic Library*, 36(3), 457-470. <https://doi.org/10.1108/EL-01-2017-0012>
- Rahmani, M. (2022). Identifying and evaluating the challenges facing the management of digital libraries. *International Journal of Innovation Management and Organizational Behavior*, 2(3), 1-11. <https://doi.org/10.61838/kman.ijimob.2.3.1>
- Van Le, C. (2009). Opening the doors to digital libraries: a proposal to exempt digital libraries from The Copyright Act. *Journal of Law, Technology and the Internet*, 1(2), 121-148. <https://scholarlycommons.law.case.edu/jolti/vol1/iss2/5>
- Xalabarder, R. (2023). *Scoping study on the practices and challenges of research institutions and research purposes in relation to copyright. In standing committee on copyright and related rights, forty-fourth session, Geneva, November 6 to 8*. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_44/sccr_44_4.pdf

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۴۲ |

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳